

חולין קלה

הקדמה בענין מתנות כהונה

משה שווערד

1. בית הבחירה (מאירי) מסכת חולין דף קל עמוד א

אמר המאירי הזרוע והלחיים וכו' פי' כבר ידעת מה שאמרה תורה וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה הא למדת שמצות עשה מן התורה על השוחט בהמה ליתן לכהן מתנות אלו על הדרך שאדם חייב ליתן תרומה ומעשרות מתבואה שלו ...

2. ספר החינוך - מצוה תקו

כבר אמרו זכרונם לברכה [חולין קל"ד ע"ב] בטעם מצוה זו, כי בזכות פנחס אביהם שקנא לא-להיו על דבר כזבי ומסר נפשו להרוג נשיא שבט מישראל על קדושת השם זכו בניו הכהנים לעולם במתנה זו מאת הא-ל, הזרוע, כנגד ויקח רומח [במדבר כ"ה, ז'], הלחיים, בזכות שנתפלל על צערן של ישראל כמו שכתוב [חללים ק"ו, ל'], ויעמוד פנחס ויפלל, והקיבה, כנגד והאשה אל קבתה [במדבר כ"ה, ח']. ולמדנו מזה שהמקדש שם שמים בגלוי זוכה לו ולדורותיו בעולם הזה, מלבד זכותו שקיימת לנפשו בעולם הבא:

3. רמב"ם יד החזקה הלכות בכורים פרק א

(א) עשרים וארבע מתנות ניתנו לכהנים וכולן מפורשין בתורה ועל כולן נכרתה ברית לאהרן וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהנים ואין נותנין לו מתנה מהן:

...

(י) ומה הן החמש שזוכין בהן הכהנים בכל מקום המתנות ופדיון הבן ופטר חמור וגזל הגר והחרמים וחמשותן חולין לכל דבר:

4. רמב"ם יד החזקה הלכות בכורים פרק ט

(א) מצות עשה ליתן כל זובח בהמה טהורה לכהן הזרוע והלחיים והקיבה שנאמר וזה יהיה משפט הכהנים ואלו הם הנקראים בכל מקום מתנות ומצות זו נוהגת תמיד בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ובכל מקום בין בארץ [1] בין בחוצה לארץ ובחולין אבל לא במוקדשין:

5. תלמוד בבלי מסכת חולין דף קלו עמוד ב

אמר רב נחמן בר יצחק: האידנא נהוג עלמא כהני תלת סבין, כר' אלעאי בראשית הגז, דתניא, רבי אלעאי אומר: ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ; וכר' יהודה בן בתירה בדברי תורה, דתניא, ר' יהודה בן בתירה אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה; וכר' יאשיה בכלאים, דתניא, רבי יאשיה אומר: לעולם אין חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד.

6. רש"י מסכת חולין דף קלו עמוד ב

כר' אלעאי בראשית הגז - [2] וה"ה למתנות.

7. ספר תורת הבית - הבית השלישי - השער השני:

וכתב רש"י ז"ל כר' אלעאי בראשית הגז והוא הדין למתנות דר' אלעאי תרומתו נתינה נתינה גמר מתרומה וכן כתב לקמן בריש פרק שילוח הקן דאמרינן התם כל היכא דתנן בארץ ובחוץ לארץ שלא לצורך חוץ מראשית הגז לאפוקי מדר' אלעאי וכתב הוא ז"ל דהוא הדין למתנות והא דנקט ראשית הגז משום דעלה אמר ר' אלעאי בהדיא ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ. ובדאי לכאורה הכי משמע דכיון דר' אלעאי תרומתו גמר להו ונהוג כוונתה בראשית הגז על כרחין כוונתה סבירא להו בנתינה נתינה אם כן אף במתנות כן אלא דאיכא למידק אמאי נקט הכא ובריש שילוח הקן ראשית הגז לימא ראשית הגז ובמתנות. ואי משום טעמא דכתב רש"י ז"ל דעלה אמר ר' אלעאי בהדיא ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ. ליתא דאדרבה במתנות פתח בברייתא דר' אלעאי וכדנתיא ר' אלעאי אומר מתנות אין נוהגות אלא בארץ וכן היה ר' אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ. ועוד דהא רבא קניס אטמא ורב נחמן קניס גלימא וכן אביי דהוי שקיל כל יומא דכפורי וכל הני רבנן בבבל הוו. ובמסכת יבמות פרק הבא על יבמתו אמרינן אתו חברי לבבל וגזרו שלש בשביל ג' וחדא מינייהו על הבשר מפני המתנות ולפיכך יש אומר דלא נהגו כר' אלעאי אלא בראשית הגז בלבד אבל במתנות לא. והיכא דנהוג הנהוג היכא דלא נהוג לא נהוג. אלא שקשה הדבר על מה סמכו בדורות האלו בכל מקומותינו שלא ליתן. [3] וע"כ י"ל דבבבל ובמקומות שבחוץ לארץ שתקנו בהם חכמים לנהוג תרומה ובמעשרות תקנו גם כן לנהוג בהן מתנות כתרומה ואפילו באותן מקומות. במתנות הוא שתקנו אבל בראשית הגז לא תקנו דנהוג כר' אלעאי. אבל בכל שאר המקומות שבחוץ לארץ שאין תרומת ומעשרות נוהגין בהן המתנות כן דמתנות כתרומה ועוד יש לי לומר דכיון דקיימא לן כר' אלעאי ולפיכך היכא דנהוג בראשית הגז כוונתה נהוג אף אנו

שנהגנו כוונתה במתנות נהוג ואין כאן איסור של כלום דבר תורה נתינה נתינה גמרינן מתרומה כוונתה כיון דשביקנן להו כוונתה בראשית הגז:

8. שולחן ערוך יורה דעה הלכות מתנות כהונה סימן סא סעיף כא

מתנות נוהגות בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין בפני הבית (פי' בזמן שבית המקדש קיים) בין שלא בפני הבית. {ג} ויש כן מי שאומר (ז) שאינן נוהגות בחוצה לארץ, (ח) כד [ו] לב' וכן נהגו (ועיין בספר החנוך להרא"ה מצוה תק"ו).

9. בית הילל יורה דעה סימן סא

ויש מי שאומר שאינן נוהגות בחוצה לארץ וכן נהגו (וכו'). מלשון זה משמע דדוקא בחוצה לארץ אין נוהגין, אבל בארץ ישראל בזמן הזה נוהגין. וכן כתב ב"י [עמוד ח ד"ה ומ"ש בשם] בהדיא, ותמה על דברי הטור בשם רש"י שאין נוהגין בזמן הזה, וכן הגיה בשו"ע וכתב בחוצה לארץ וכן נהגו, עכ"ל. אבל באמת שאף עכשיו אין נוהגין בארץ ישראל במתנות, וא"כ הוה ליה למכתב שלא נהגו אף בארץ ישראל. ומכל שכן תימא על מור"ם ז"ל שלא כתב על זה שאין נוהגין כן עכשיו אפילו בארץ ישראל, וכמו שכתב בשו"ע לקמן בסימן של"א בהגה סעיף ב' ויש חולקין וסבירא להו דחייבים עכשיו בארץ ישראל בתרומות ומעשרות מדאורייתא אך לא נהגו כן, עכ"ל, אם כן גם כאן ב[ד]ין מתנות שלא נהגו כן אף בארץ ישראל הנ"ל (פטור שכתב) [כתב הטור] שלא נהגו בזמן הזה וק"ל:

10. פתחי תשובה יורה דעה סימן סא

(ח) וכן נהגו. עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל. ועיין בספר לחם הפנים שכתב בשם מהר"ם בתשובה דמאן דבעי למיהב מצי יהיב ולא מחזי כיוהרא ע"ש. [ועי' (בתשובה ח"ס סי' ש"א) שהוא ז"ל היה רגיל ליתן והיה דרכו בכל י"ט לשחוט בהמה ולהפריש ממנה מתנות. וכן ראשית הגז וכן עבד עובדא בפלתי ע"ש]:

11. שו"ת הרשב"א חלק א סימן יח

שאלת למה אין מברכין על המצות כולן כגון המלוה את חברו והטוען עמו וכיוצא בהן. תשובה זו שאלה עמוקה ודבר שעמדו עליו הראשונים זצ"ל ונסתבכו בו הרבה מפני מה מברכין על מקצתן ואין מברכין על כולן ואי זו שמברכין עליה ואי זו שאין מברכין עליה. ואין הענין תלוי בטעם אחד שאתן לך כלל אחד בהם. [1] אלא כל מצוה שאין בה מעשה אין מברכין עליה כגון השמטת כספים וכיוצא בהן. [2] וכן אין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה. מפני שאפשר שלא יתרצה בה חברו ונמצא מעשה מתבטל. כגון מתנות עניים והלוואת הדלים ונתינת צדקה והענקה וכיוצא בהם. וכן על דבר שהוא מסור לבית דין כגון עשיית הדין שמא לא יקבלו בעלי דין את דעתו. וכן כל מצוה שהיא באה מתוך עברה כגון השבת הגזלה וחזרת הרבית שלא צונו לגזור כדי להשיב וליקח את האם כדי שנחזור ונשלח אותה ועל כיוצא באלו. [3] וכן מתנות כהונה אין מברכין על נתינתן דאין הישראל נותן משלו אלא שהשם יתברך זכה אותן לכהן ומשלחן גבוה קא זכו. ונתינת שקל בשנה כיוצא בו וכדכתיב (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. אבל על פדיון הבן ועל הפרשת חלה ומעשרות מברך מפני שאינו מברך על הנתינה אלא על ההפרשה ועל הפדיון שתלויין בו. ...

12. דף על הדף חולין דף קל עמוד א

ביד אפרים ריש הל' מתנות כהונה (יו"ד סי' ס"א) מביא מרוקת שמברכין על נתינה זו אקב"ו להפריש מתנות, אבל בשם רוב הפוסקים מביא שאין מברכין על הפרשה הזו, כיון שמשולחן גבוה קא זכו.

במחזיק ברכה (יו"ד סי' ס"א) כותב החיד"א שבירושלים ובחברון משתדלים לקנות גדים, כדי לקיים מצוה זו, וכן ראוי לעשות, לחזור ולקיים המצוה כהלכתה, ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה ביראה ואהבה ושמחה רבה עכ"ל החיד"א. ובמעשה רב מביא שהגר"א ז"ל היה נוהג ליתן זרוע ולחיים וקיבה לכהן ולברך שהחיינו, כמו בפדיו הבן.

ובפלתי (יו"ד סי' ס"א) כתב שעשה מעשה בעת סעודת פדיון הבן לנכדו, שנתן לכהן מתנות זרוע לחיים וקיבה, ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ס"א) כתב שהיה נוהג בכל יום טוב לשחוט בהמה, ולהפריש ממנה מתנות, וליתנו לכהן.

13. עוד עיין ספר קהלות יעקב- מובא במראה מקומות לדף קל #11